

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут економіки
Кафедра *філософії і суспільних наук*

**Філософсько-методологічні засади екологічної
освіти з основами педагогіки**

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 205 «Лісове господарство»

Обговорено і рекомендовано
до друку на засіданні кафедри
філософії і суспільних наук
Протокол № 10 від 21.09.2023 р.

Чернігів 2023

Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 205 «Лісове господарство» / Укл.: Н.В. Шаун. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – 49 с.

Укладач: **Шаун Наталія Валеріївна,**
кандидат філософських наук, доцент
зав. кафедри філософії та суспільних наук
НУ «Чернігівська політехніка»

**Відповідальний
за випуск:** **Киселиця Світлана Володимирівна**
кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри філософії та суспільних наук
НУ «Чернігівська політехніка»

Рецензент: **Колєватов Олексій Олександрович,**
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри філософії та суспільних наук
НУ «Чернігівська політехніка»

Зміст

Abstract.....	4
Вступ.....	5
Мета навчальної дисципліни.....	6
Очікувані результати навчання	7
Критерії оцінювання результатів навчання.....	8
Засоби діагностики результатів навчання	9
Програма навчальної дисципліни.....	9
Структура навчальної дисципліни.....	13
Теми семінарських занять.....	13
Самостійна робота.....	14
Плани семінарських занять.....	14
Методичні рекомендації до самостійної роботи.....	30
Завдання для самостійної роботи студентів.....	31
Індивідуальні навчально-дослідні завдання.....	31
Методи навчання.....	32
Методи контролю.....	33
Форми контролю.....	34
Розподіл балів, які отримують студенти.....	35
Шкала оцінювання.....	35
Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна.....	35
Методичне забезпечення.....	36
Рекомендована література.....	36
Інформаційні ресурси мережі Інтернет.....	38
Додаток 1 Питання до заліку.....	40
Глосарій.....	42

Abstract

ESIE / PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL EDUCATION WITH THE BASICS OF PEDAGOGY

2023/2024 Sem. 1

Course Description

The subject of discipline is the essence of the theoretical and methodological foundations of environmental education, the philosophical aspects of the formation of environmental knowledge as the basis of environmental education.

Interdisciplinary communication: Prerequisite for studying the discipline is the successful mastering of the disciplines "Philosophy", "Civil education", "Ecology by profession", "History of Ukrainian Culture".

The purpose of discipline. The purpose of teaching the educational discipline "Philosophical and methodological foundations of environmental education with the foundations of pedagogy" is the formation of future masters' scientific and professional worldview and improvement of the methodological culture of a specialist in the field of environmental education by assimilating basic knowledge of philosophy and pedagogy.

A study of the discipline the student must

know:

- the content of the concepts "ecological education", "ecological upbringing", "ecological culture";
- philosophical aspects of the formation of environmental knowledge as the basis of environmental education;
- modern philosophical and methodological problems of environmental education;
- value dimensions of environmental knowledge and education;
- forms and methods of environmental education and formation of environmental awareness and culture.

be able to:

- think critically and abstractly, carry out an analysis of current philosophical problems of environmental education;
- to carry out an intellectual search, to solve both typical and non-standard tasks in the process of implementing projects in the agricultural sector;
- use general philosophical and general scientific methods in scientific research;
- demonstrate basic skills in the development and implementation of production and research projects in the field of agronomy;
- apply knowledge of the general foundations of pedagogy to professional, social, and personally oriented situations.

Key words: philosophy, methodology, environmental education, pedagogy.

ВСТУП

Філософське осмислення екологічної освіти, усвідомлення світоглядно-методологічних засад екологічного знання актуалізується антропологічною кризою, сучасними глобальними зрушеннями (загостренням екологічних проблем, війнами, соціальними потрясіннями, екологічним колапсом) і є важливим як з точки зору суспільно-практичних викликів, так і в контексті потреби науково-теоретичного дослідження характеру сучасних соціальних трансформацій.

Екологічна освіта – важлива підстава трансформації суспільства до сталого розвитку, адже покликана забезпечувати потреби людства, реалізацію національних інтересів, сприяти підвищенню якості життя та національної безпеки. Вона є синтезом екологічного знання й філософських концепцій, виступає як система, яка поєднує конкретні природничо-наукові дослідження, філософські узагальнення, етичні й естетичні аспекти.

Філософія є, насамперед, концептуальним вираженням світоглядних проблем. Як особлива сфера духовної культури, вона не зводиться до інших подібних сфер та напрямів, а доповнює і розвиває їх. Використовуючи такий специфічний вид мислення, як світоглядна рефлексія, філософія шукає відповіді на смислотворчі проблеми людського буття.

Сучасне суспільство все більше уваги приділяє філософському осмисленню нових поглядів на екологічне знання та екологічні проблеми. Завдання філософії - обґрунтувати підхід до природи як абсолютної цінності життя на основі гармонізації стосунків людини і природи. Відтак, метою курсу «Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки» є формування у здобувачів вищої освіти науково-професійного світогляду та вдосконалення методологічної культури фахівців у галузі екологічної освіти шляхом засвоєння ним знань з філософії та основ педагогіки.

Навчальна дисципліна належить до циклу професійної та практичної підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою «Лісове господарство». Вивчення дисципліни передбачає засвоєння знання про основні філософсько-методологічні та педагогічні проблеми в царині екологічної освіти, сутність теоретико-методологічних засад екологічної освіти, екологічну освіту як засіб інтегрування людини в природне середовище, основи педагогіки, методи й методику педагогічних досліджень, основи дидактики як теорії екологічної освіти і навчання, форми і методи екологічного виховання та формування екологічної культури.

Засвоєння основних знань з дисципліни формує у здобувачів вищої освіти здатність оригінально мислити, аналізувати та оцінювати інформаційні джерела, доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань лісового господарства.

Обсяг дисципліни визначається робочим навчальним планом і становить 90 годин, з них аудиторної роботи 30 годин і на самостійну роботу відведено 60 годин, підсумковою формою контролю є диференційовагий залік.

1 Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 20 «Аграрні науки та продовольство»	Обов'язкова
Модулів – 3	Спеціальності: 205 «Лісове господарство» Освітньо-професійна програма: <i>Лісове господарство</i>	Рік підготовки:
Змістових модулів – 3		1-й
ІНДЗ - есе		Семестр
Загальна кількість годин – 90		1-й
Тижневих годин: аудиторних – 1,6; самостійної і індивідуальної роботи ЗВО – 5,9	Рівень вищої освіти: <i>другий (магістерський)</i>	Лекції
		16 год.
		Практичні
		14 год.
		Самостійна робота
		60 год.
		Вид контролю:
Залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить: 1:3.

Передумовами для вивчення дисципліни «ФМЗЕОзОП» стали такі раніше вивчені дисципліни, як «Філософія», «Громадянська освіта», «Історія української культури», «Екологія за фахом».

2 Мета навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки» є формування у майбутніх магістрів науково-професійного світогляду та вдосконалення методологічної культури фахівця в галузі екологічної освіти шляхом засвоєння ним основних знань з філософії та педагогіки.

Формування світоглядно-методологічної культури та екологічної свідомості здобувачів вищої освіти залишається першочерговою задачею від вирішення якої залежить ефективність професійної діяльності майбутніх магістрів лісового господарства.

Успішне засвоєння ЗВО дисципліни «Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки» сприятиме формування у них вміння виявляти, окреслювати та вирішувати проблеми в сфері лісового господарства, що передбачає здатність як до розв'язання складних задач так і до реалізації дослідницьких проєктів в професійній сфері з урахуванням філософських, соціальних, правових, екологічних та ін. аспектів.

Основні завдання дисципліни «Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки»:

1) окреслити коло основних філософсько-методологічних та педагогічних проблем в царині екологічної освіти;

2) забезпечити глибоке розуміння сутності теоретико-методологічних засад екологічної освіти;

3) сформувані уявлення про екологічну освіту як засіб інтегрування людини в природне середовище;

4) засвоїти загальні основи педагогіки, методи й методіку педагогічних досліджень;

5) опанувати основи дидактики як теорії екологічної освіти і навчання; оволодіти формами і методами екологічного виховання та формування екологічної культури

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти (ЗВО) має набути або розширити наступні загальні (ЗК) та спеціальні (СК) компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

СК 6. Здатність здійснювати просвітницьку діяльність серед населення для формування в них екологічного мислення, свідомості та відповідальності за стан довкілля.

3 Очікувані результати навчання

Під час вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньо-професійною програмою:

ПРН 1. Спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері лісового господарства та є основою для

оригінального мислення, забезпечення сталого розвитку та проведення досліджень.

ПРН 4. Відшукувати необхідні дані в науковій літературі, базах даних та інших джерелах, аналізувати та оцінювати ці дані.

ПРН 10. Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань лісового господарства та дотичних проблем до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

4 Критерії оцінювання результатів навчання

I рівень оцінювання (оцінка - задовільно). Відповідь здобувача вищої освіти при відтворенні навчального матеріалу елементарна, зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.

II рівень - достатній (оцінка - добре). Студент знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями, вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована.

III рівень - високий (оцінка - відмінно). Здобувач освіти здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності. Знання студента є глибокими, міцними, узагальненими; студент вміє застосовувати знання творчо, його навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію.

З тими здобувачами вищої освіти, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 0 до 19 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни.

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня освіти

знає:

- зміст понять «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна культура»;
- філософські аспекти становлення екологічного знання як засади екологічної освіти;
- сучасні філософсько-методологічні проблеми екологічної освіти;

- ціннісні виміри екологічного знання та виховання;
- форми і методи екологічного виховання та формування екологічної свідомості та культури.

вміє :

- критично та абстрактно мислити, здійснювати аналіз актуальних філософських проблем екологічної освіти;
- здійснювати інтелектуальний пошук, вирішувати як типові так і нестандартні задачі в процесі реалізації проєктів в агросфері;
- використовувати загально-філософські та загальнонаукові методи в наукових дослідженнях;
- демонструвати базові навички розробки та реалізації виробничих і дослідницьких проєктів в сфері лісового господарства;
- застосовувати знання про загальні основи педагогіки до професійно-соціально- та особистісно орієнтованих ситуацій.

5 Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з дисципліни є поточний та семестровий контроль. Поточний контроль складається з опитувань, які проводяться під час лекцій та практичних занять. Запитання для поточного контролю знаходяться у відповідних методичних рекомендаціях.

Семестровий контроль проводиться у вигляді заліку, запитання до якого на початку семестру розміщується у системі дистанційного навчання MOODLE. Залікові білети знаходяться в пакеті документації на дисципліну.

6 Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Світоглядно-філософські засади екологічної освіти

Тема 1. Філософія як теоретична основа екологічної освіти

Актуальність екологічної освіти на сучасному етапі суспільної трансформації. Філософія як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності. Філософське осмислення екологічних проблем.

Екологічна освіта як предмет вивчення курсу «Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки». Філософія та екологія. Філософія екологічної освіти. Предметне поле філософії екологічної освіти.

Структура, міжпредметні зв'язки, основні функції дисципліни «ФМОЕО з ОП». Значення усвідомлення філософських, методологічних, педагогічних вимірів екологічної освіти для формування предметних знань, аксіологічних

орієнтацій, науково-професійного світогляду та вдосконалення екологічної культури магістра лісового господарства.

Тема 2. Онтологічні підстави екологічної освіти

Сенс і специфіка базових категорій «екологічна освіта», «екологічне виховання». Екологічна освіта як об'єкт онтологічного аналізу.

Гене́за та еволю́ція екологічного знання. Витоки стихійного екологічного знання. Погляди на природу та використання природних багатств І. Ньютона, Ф. Бекона, Р. Декарта, І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фюєрбаха, К. Маркса, Ф. Енгельса, Ф. Ніцше та інших. Римський клуб (А. Печчеї, Ф. Фукуяма, Р. Карсон, А. Швайцер, О. Леопольд, В. Вернадський, Х. Йонас) про питання захисту планети.

Змістовний аспект екологічних знань та їх зв'язок з технічними, економічними, гуманітарними знаннями. Екологічні знання як сутнісна засада екологічної освіти та основа формування екологічної свідомості. Філософські підходи щодо осмислення екологічних знань.

Тема 3. Світоглядно-методологічний контекст екологічної освіти

Світоглядна основа екологічної освіти. Структура світогляду. Світогляд і екологія. Світоглядна складова екологічної освіти.

Поняття парадигми освіти. Основні формально-теоретичні парадигми (антропоморфна, наукова і антропоцентрична) як методологічні стратегії освіти. Ключові філософські парадигми світорозуміння та життєбудівництва та їх роль у визначенні філософських підстав екологічної освіти.

Соціокультурні архетипи та їх роль в орієнтації екологічної освіти та екологічного виховання. Образ людини та людського життєбудівництва в контексті визначення філософських підстав людської діяльності.

Методологічна функція як одна з основних функцій філософської теорії. Головні методологічні принципи філософії та екологічної освіти.

Змістовий модуль 2. Екологічна освіта в системі людської культури і соціальної практики

Тема 4. Філософсько-антропологічні засади екологічної освіти

Антропологічні підстави екологічної освіти як основа різноманіття форм і принципів у побудові її теоретичних підстав. Педагогічна антропологія, антропологія освіти і філософська антропологія.

Основні філософсько-антропологічні концепції як теоретичні моделі для опису людини: аксіологічна, натуралістична, персоналістська, екзистенційна,

неотомістська, ірраціоналістична, трансценденталістська, об'єктивно-ідеалістична та ін.

Самоздійснення людини в її діяльності. Подвійність людського буття на рівні духовного та біологічного аспектів існування. Два виміри буття людини: природа чи матеріальний світ та духовний світ («друга природа»).

Основні напрями сучасної педагогічної антропології: інтегральний, філософський, феноменологічний, діалектичний, синергетичний, структуралістський, імпліцитний.

Тема 5. Екологічна освіта як складова концепції сталого розвитку суспільства

Актуальність екологічної освіти в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства. Проблема екологічної відповідальності за соціальну, економічну, політичну, технічну, наукову, культурну та інші види людської діяльності.

Нові механізми взаємодії людини, техніки, природи в контексті сучасних цивілізаційних перетворень. Екологічна освіта як відповідь на виклики техногенної цивілізації.

Суть і зміст глобальних проблем. Сучасна екологічна криза та об'єктивний зміст екологічного імперативу. Концепція сталого розвитку суспільства. Роль освіти у розв'язанні глобальних проблем. Ноосферна стратегія сталого розвитку.

Тема 6. Аксіологічні орієнтації в системі екологічної освіти та культури

Важливість екологізації сучасної освіти. Система екологічної освіти в Україні.

Основні орієнтації екологічної освіти: формування глибоких і різнобічних знань про екосистему та фундаментальні екологічні закони; формування екологічного світогляду фахівця; підготовка відповідального за свої професійні рішення фахівця, що вміє передбачати негативні впливи на екосистему; підготовка фахівців, які здатні вирішувати екологічні проблеми на професійному рівні.

Гуманізм екологічної освіти. Імператив сучасної екологічної освіти: переорієнтація життєвих цінностей із споживацьких на відтворюючі.

Екологізація освіти як фактор формування нової екологічної культури на засадах абсолютної цінності життя.

Змістовий модуль 3. Загальні основи педагогіки

Тема 7. Педагогіка як наука і соціальне явище

Становлення педагогіки. Предмет та завдання педагогіки, її основні категорії. Структура педагогічної науки. Загальна характеристика логіки та методів науково-педагогічного дослідження.

Поняття про педагогічний процес. Педагогічний процес як система. Основні закономірності педагогічного процесу та етапи його реалізації.

Теорія навчання. Предмет дидактики. Дидактика як галузь педагогічної науки. Основні категорії дидактики. Про поняття дидактичних принципів. Традиційний підхід у визначенні принципів дидактики. Нове соціальне замовлення і принципи дидактики.

Тема 8. Педагогіка - наука про виховання

Поняття про мету виховання. Історичний характер мети виховання. Виховний ідеал та його формування. Мета виховання в національній школі.

Основні завдання і зміст різнобічного розвитку особистості. Комплексний підхід до виховання як умова забезпечення різнобічного розвитку особистості.

Екологічне виховання як організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення особистості до природи. Екологічне виховання як основа формування та розвитку у особистості екологічної свідомості.

7 Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	С.р.с.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Світоглядно-філософські засади екологічної освіти					
1	Філософія як теоретична основа екологічної освіти	10	2	2	6
2	Онтологічні підстави екологічної освіти	10	2	2	6
3	Світоглядно-методологічний контекст екологічної освіти	10	2	2	6
	Разом за змістовим модулем 1	30	6	6	18
Змістовий модуль 2. Екологічна освіта в системі людської культури і соціальної практики					
4	Філософсько-антропологічні засади екологічної освіти	10	2	2	6
5	Екологічна освіта як складова концепції сталого розвитку суспільства	10	2	2	6
6	Аксіологічні орієнтації в системі екологічної освіти та культури	10	2	2	6
	Разом за змістовим модулем 2	30	6	6	18
Змістовий модуль 3. Загальні основи педагогіки					
7	Педагогіка як наука і соціальне явище	14	2	-	12
8	Педагогіка - наука про виховання	16	2	2	12
	Разом за змістовим модулем 3	30	4	2	24
	Усього годин за дисципліну	90	16	14	60

8 Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Дослідження філософії як теоретичної основи екологічної освіти	2
2	Засвоєння онтологічних підстав екологічної освіти	2
3	Аналіз світоглядно-методологічного контексту екологічної освіти	2
4	Дослідження філософсько-антропологічних засад екологічної освіти	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
5	Аналіз екологічної освіти як складової концепції сталого розвитку суспільства	2
6	Дослідження аксіологічної орієнтації в системі екологічної освіти та культури	2
7	Засвоєння основ педагогіки	2
Разом		14

9 Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія як теоретична основа екологічної освіти	6
2	Онтологічні підстави екологічної освіти	6
3	Світоглядно-методологічний контекст екологічної освіти	6
4	Філософсько-антропологічні засади екологічної освіти	6
5	Екологічна освіта як складова концепції сталого розвитку суспільства	6
6	Аксіологічні орієнтації в системі екологічної освіти та культури	6
7	Педагогіка як наука і соціальне явище	12
8	Педагогіка - наука про виховання	12

10 Плани семінарських занять

Змістовий модуль 1. Світоглядно-філософські засади екологічної освіти

Семінар № 1. Філософія як теоретична основа екологічної освіти

План

1. Екологічна освіта: характерна риса, мета, завдання, модель.
2. Філософія як світоглядно-методологічна основа екологічної освіти.
3. Функції філософії та їх роль для теорії і практики екологічної освіти.
4. Мета, завдання, предмет та міждисциплінарні зв'язки дисципліни ФМЗЕО з ОП.

Ключові поняття: екологічна освіта, екологія, філософія, теорія, світогляд, мудрість, методологія, філософія освіти.

Проблемно-пошукові питання:

1. Назвіть основні фактори становлення сталого, гармонійного суспільства.
2. Розкрийте сутність і мету екологічної освіти.
3. Визначте характерну рису сучасної екологічної освіти.
4. Що вивчає філософія?
5. Як змінювались уявлення про мудрість?
6. У чому полягає сутність мудрості?
7. Чи можна ототожнювати світогляд і філософію?
8. Які методи використовуються в філософії і в чому їх специфічна характерність?
9. Яка структура і функції філософії освіти?
10. В чому полягає значущість філософії освіти для теорії і практики екологічної освіти?

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Сучасна модель екологічної освіти в Україні.
2. Основні філософсько-методологічні та педагогічні проблеми в царині екологічної освіти.
3. Екологічна освіта як засіб інтегрування людини в природне середовище.
4. Актуальність екологічної освіти на сучасному етапі суспільної трансформації.
5. Філософія як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності.
6. Філософське осмислення екологічних проблем.

Література

основна

Основи сучасної екології : навч. посіб. / К. В. Корсак, О. В. Плахотник. – 6-те вид., допов. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 408 с.

Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.

Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – 3-тє вид., переробл. – Харків : Право, 2020. – 432 с.

Філософія природи : [монографія] / [Толстоухов А. В., Мелков Ю. О., Ягодзінський С. М. та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 208 с.

допоміжна

Науменко Г. Г. Філософські підходи до екологізації освіти України / Г. Г. Науменко // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць ; гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 1(89). – К., 2010. – С. 188–199.

Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

Стратегічна політика розвитку освіти в контексті викликів інформаційної доби / Н. В. Шаун, О. І. Пономаренко, А. В. Кунденко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» - Дод. 4 до вип. 31, Том II (10): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2014. – С. 387-391.

Філіпчук Г. Філософія екологічної освіти сталого розвитку : монографія / Георгій Філіпчук ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2012. – 460 с.

Шаун Н.В. Соціогуманітарні ризики в контексті трансформації українського суспільства // Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євро інтеграційних процесів: аспекти сталості та безпеки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 5-6 листопада 2014 року. - Чернівці : ЧНТУ, 2014. – Ч. 2. – С.125-126.

Шаун Н.В. Філософсько-методологічне підґрунтя освітніх інновацій в контексті викликів часу. // Актуальні дослідження суспільних наук : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. (м. Умань, 23 берез. 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького [та ін.] ; [голов. ред. А. Л. Бержанір ; редкол.: Я. М. Балановський, М. О. Запорожець]. – Умань : Візаві, 2023. – 276 с. – с.150-153.

Шаун Н.В. Трансформація освітніх практик в добу штучного інтелекту // Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект : Матеріали ІХ міжнародної науково-теоретичної конференції (23-24 берез. 2023 р., м. Черкаси) [Електронний ресурс] / упоряд. О. І. Астапова-Вязьміна ; відп. ред. проф. А. І. Бойко. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2023. – 133 с. с. 13-15.

Шинкарук В.І. Категоріальна структура наукового світогляду // Шинкарук В.І. Вибрані твори у 3-х т. – К, 2003. – Т.3. – Ч.1. – С.164-172.

Theoretical and Humanistic reorientation of Modern society / Olga Melnyk, Nataliia Shakun, Olena Herasymenko, Alla Nitchenko, Oleksii Kolievatov // WISDO M2(22), p. 59-67. (Scopus).

Семінар № 2. Онтологічні підстави екологічної освіти

План

1. Екологічні знання як сутнісна засада екологічної освіти та основа формування екологічної свідомості.
2. Генеза та еволюція екологічного знання.
3. Погляди на природу та використання природних багатств в добу Античності, Середньовіччя, Нового часу.
4. Екологічні знання в добу Постмодерну. Римський клуб про питання захисту планети.

Ключові поняття: екологічне знання, екологічна свідомість, механістично-споживацька парадигма екологічного знання, гуманістично-прикладна парадигма екологічного знання, гуманістично-просвітницька парадигма екологічного знання, природа, Римський клуб.

Проблемно-пошукові питання:

1. Які парадигми екологічного знання ви знаєте?
2. В чому своєрідність механістично-споживацької парадигми?
3. Назвіть основні риси гуманістично-прикладної парадигми екологічного знання та дайте їй характеристику.
4. В чому своєрідність гуманістично-просвітницької парадигми?
5. Які етапи виділяють в розвитку екологічного знання?
6. Яка головна особливість екологічного знання Античності? В чому відмінність осмислення природи в контексті Східної та Західної філософських парадигм?
7. Розкрийте особливості екологічного знання Середньовіччя.
8. Які головні риси екологічного знання Відродження?
9. Основні риси екологічного знання Нового часу.
10. Визначте особливості екологічних знань постсучасності.

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Екологічне знання та його вплив на формування стилю мислення в сучасній науці.
2. Місце і роль екологічних знань в структурі сучасного пізнання. Особливості екологічного стилю мислення.

3. Вплив української ментальності на екологічний стиль мислення.
4. Міфологічні витoki екологічного знання.
5. Екологічні знання у філософському вченні даосизму.
6. Натурфілософія досократиків.
7. Філософські вчення натурфілософів доби Відродження.
8. Осмислення проблеми «Людина-природа» в німецькій класичній філософії.
9. Відчуження людини від природи у філософії ХХ ст. (А. Камю, З.Фройд, Е.Фромм).
10. Етика «благоговіння перед життям» А.Швейцера

Література

основна

Історія філософії: Підручник / за ред. В.І.Ярошовця. – К., 2002.

Історія філософії. Словник / За заг. ред. В.І.Ярошовця. – К., 2005.

Філософія освіти: навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с. 234.

Філософія природи: [монографія] / [Толстоухов А. В., Мелков Ю. О., Ягодзінський С. М. та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 208 с.

допоміжна

Акопян В.Г. Взаємини людини з природою у філософських вченнях досучасної доби // Гілея. Вип.43. С.344-351.

Бойчук Ю.Д. Внесок стародавніх філософів у формування еколого-валеологічних понять / Ю.Д. Бойчук, С.К. Зіоменко // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 12. – С.16–19.

Волинка Г. І. Філософія Стародавності і Середньовіччя в освітньому контексті: навч. посіб. для студ. вузів. Київ : Вища освіта, 2005. 544 с

Гатрі В. Історія грецької філософії. У 6 томах. М., 2015. Т.1. Натурфілософія.

Гусев В.І. Історія західноєвропейської філософії XV-XVII ст.. – К., 1994

Декарт Р. Метафізичні розмисли. – К.: Юніверс, 2000.

Історія світової культури. Культурні регіони : навч. посібник. / Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, В. В. Єфименко та ін. Київ : Либідь, 2000. 520 с.

Кльов М.В. Екологічна свідомість в контексті епохи Постмодернізму/ Матеріали XII міжнародної науково – практичної конференції молодих вчених і студентів «Політ»: зб.тез. – К., 2013. – С.139.

Книга Дао Де Цзин. Книга шляху та гідності. Київ: Андронум, 2020. 100с.

Кремень Т. В. Історія створення, цілі та завдання Римського клубу // Практична філософія. – 2001. – № 3. – С. 126–137.

Мозговий І. Неоплатонізм і патристика, або Світло в присмерках великої цивілізації: монографія. - Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 471 с.

Рассел Б. Історія західної філософії. – К.: «Основи», 1995.

Сидоренко Л.І. Сучасна екологія: наукові, етичні та філософські ракурси. Навчальний посібник. Київ, 2002.

Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. Л.В.Губерського. – К.: Знання, 2009.

Хилько В. Г. Екологічні знання як базовий компонент системи освіти / В. Г. Хилько // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць. – 2007. – № 65. – С. 182–193. 242.

A Report to the Club of Rome. Springer Science+Business MediaLLC. 2018. DOI 10.1007/978-1-4939-7419-1 URL: http://filipmalinowski.net/Club_Of_Rome-report-2018_ComeOn.pdf

Семінар № 3. Світоглядно-методологічний контекст екологічної освіти

План

1. Поняття та види світогляду.
2. Екологічний світогляд: теоретичні основи формування.
3. Структура екологічного світогляду.
4. Критерії сформованості екологічного світогляду
5. Екологічна свідомість та її рівні.

Ключові поняття: світогляд, екологічний світогляд, цінності, ідеали, переконання, імперативи, структура світогляду, екологоорієнтована діяльність, мотиваційно-ціннісний критерій, когнітивно-інтелектуальний критерій, практично-діяльнісний критерій, екологічна свідомість.

Проблемно-пошукові питання:

1. Що таке світогляд?
2. Які види світогляду ви знаєте?
3. Охарактеризуйте світогляд як багатогранний феномен: структуру та типи.
4. Які функції світогляду в системі екологічної свідомості?
5. Дайте визначення поняття «екологічний світогляд».

6. Як визначається екологічний світогляд у Концепції екологічної освіти України?
7. Які цінності утворюють ядро екологічного світогляду?
8. Дайте характеристику пізнавального, ціннісного, діяльнісного, мотиваційно-переконувального компонентів екологічного світогляду.
9. Визначте критерії сформованості екологічного світогляду.
10. З'ясуйте та охарактеризуйте рівні екологічної свідомості?

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Охарактеризуйте екологічну свідомість як об'єкт дослідження А.Швейцера.
 2. Визначте принципи формування екологічної свідомості (на підставі аналізу наукової статті Варвянського С. *Світоглядні аспекти сучасної екологічної проблеми* http://apfs.nuoua.od.ua/archive/1_2014/9.pdf)
 3. З'ясуйте рівні екологічної свідомості (на підставі аналізу наукової статті І.Бойка *Концептуальні виміри аналізу екологічної свідомості* <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bio/article/viewFile/2504/2447>)
 4. Антропоцентрична екологічна свідомість (Г. Бейтсон).
 5. Природоцентричному тип екологічної свідомості (В. Вернадський).
 6. Екоорієнтований антропоцентризм (за А. Калмиковим).
- Джерело до питань 4-6: *Екологічна психологія в Україні* <http://www.ecopsy.com.ua/index.php/laboratoriia/napriamky-doslidzhen1/23-ekolohichna-svidomist>

Література

основна

Основи сучасної екології : навч. посіб. / К. В. Корсак, О. В. Плахотник. – 6-те вид., допов. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 408 с.

Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.

Філософія природи : [монографія] / [Толстоухов А. В., Мелков Ю. О., Ягодзінський С. М. та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 208 с.

допоміжна

Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. С.130–149.

Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості : [монографія] / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 312 с. 104.

Крюковська О. А. Екологічна складова в сучасній освіті українців / О. А. Крюковська, Ю. А. Гасило, К. О. Злобіна / – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/_26OINXXI_2009/Ecologia/51333.doc.htm.

Про концепцію екологічної освіти в Україні : Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України №13/6-19 від 20.12.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>.

Радей А. С. Екологічна свідомість і культура: теоретико-методологічний аспект / А. С. Радей // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2008. – № 3(24). – С. 74–78

Філіпчук Г. Філософія екологічної освіти сталого розвитку : монографія / Георгій Філіпчук ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2012. – 460 с.

Юрченко Л. І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури / Л. І. Юрченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 78. – К., 2009. – С. 229–237.

UNESCO's Man and the Biosphere Programme (MAB). [Internet-resource] – Access mode: http://portal.unesco.org/science/en/ev.php-URL_ID=6393&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Семінар № 4. Філософсько-антропологічні засади екологічної освіти

План

1. Суперечності визначення людини у філософії. Основні філософсько-антропологічні концепції.
2. Біологічне і соціальне в людині. Людина як соціокультурна форма буття.
3. Сприйняття людиною природи: антропоцентризм, біоцентризм, екоцентризм, натуралізм
4. Історичні етапи розвитку взаємин людини та природи. Вплив довкілля на людину.

Ключові поняття: людина, природа людини, сутність людини, філософська антропологія, індивід, особистість, життя, антропоцентризм, біоцентризм, екоцентризм, натуралізм.

Проблемно-пошукові питання:

1. Як змінювалися уявлення про людину у філософії?
2. Охарактеризуйте тлумачення людини в контексті філософії постмодернізму.
3. Визначте поняття «природа людини» та «сутність людини».
4. Охарактеризуйте особливості осмислення людини і природи в добу Античності.
5. Назвіть основні риси філософської антропології – одного із впливових напрямків суспільної думки ХХ ст.
6. Які джерела людської природи виокремлює М.Шелер?
7. Визначте дві основні гілки в розвитку філософської антропології.
8. Що таке ековіталізм?
9. Охарактеризуйте специфіку сприйняття людиною природи.
10. Які історичні етапи розвитку взаємин людини та природи ви знаєте?

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Природно-біологічна необхідність людського буття.
2. Суспільна необхідність людського існування.
3. Практичне відношення людини до природи та його риси.
4. Свобода особистості і відповідальність.
5. Етика аскетизму.
6. Екологія людини.
7. Екологічна антропологія.
8. Концепція утилітаризму.
9. Людина як особистість. Соціалізація особистості.
10. Особистість у пошуках сенсу життя.
11. Проблема життя і смерті у філософії і екології.

Література

основна

Гуцуляк О.Б. Філософська антропологія: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2015. 34 с.

Крисаченко В. С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології / Валентин Семенович Крисаченко. – К. : Заповіт, 1998. – 688 с.

Кисельов М. М. Антропосфера: сучасні інтерпретації : монографія / М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, С. І. Грабовський та ін. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – 192 с.

Сидоренко Л.І. Філософське осмислення людини: навч. матер. для студентів і аспірантів. 2-е видання. К.: КНУ. 2016. 48 с.

допоміжна

Гор А. Земля у рівновазі. Екологія і людський дух. К.6 Інтелсфера, 2001.

Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Г.; [пер. з нім. Анатолій Єрмоленко, Володимир Єрмоленко]. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.

Кант І. Критика практичного розуму. Переклад І.Бурківського (Наук, редак. А.Єрмоленка). - К.: Юніверс, 2004.

Кисельов М. М. Гуманістичні засади сучасної екології / М. М. Кисельов // Філософська думка. – 2000. – №3. – С. 4–23.

Лозовой В.О. Людинознавство як системне знання про людину, особистість і індивідуальність // Філософія і сучасність. 2012. № 7. С. 59-65.

Людина в складному світі / за ред. Н.В. Кочубей. Суми: Університетська книга, 2017. 357 с.

Маєр-Абіх Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільного світу / Маєр-Абіх Клаус Міхаель ; [пер. з нім. А. Єрмоленка]. – К. : Лібра, 2004. – 196 с.

Марушевський Г. Б. Етика збалансованого розвитку : [монографія] / Г. Б. Марушевський. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. – 440 с.

Природознавство і гуманітарія. Пошуки взаєморозуміння : монографія / [В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, О. Я. Мороз та ін.] ; відп. ред. В. С. Лук'янець. – К. : ПАРАПАН, 2009. – 317 с.

Шакур Н.В. Ноомислення як засіб ліквідації частини загроз духовно-інтелектуального колапсу / У співавт. з Антонюк Л., Благініна С., Бойчук О. та ін. // Вища школа. – 2019. - №7. - С. 32-45.

Human Studies. A Journal for Philosophy and the Social Sciences. URL: <https://link.springer.com/journal/10746>.

Семінар № 5. Екологічна освіта як складова концепції сталого розвитку суспільства

План

1. Можливості і виклики глобалізації у сфері сталого розвитку.
2. Поняття сталого розвитку. Етапи формування концепції сталого розвитку.
3. Сталий розвиток в умовах глобалізації та його складові.
4. Екологічна освіта як відповідь на виклики глобалізації.

Ключові поняття: глобалізація, сталий розвиток, концепція сталого розвитку, екологічна освіта, принципи збалансованого розвитку, соціальний розвиток, навколишнє середовище, економічний розвиток.

Проблемно-пошукові питання:

1. Поняття і сутність глобалізації.
2. Назвіть форми прояву глобалізації.
3. В чому полягає сутність глобалізації?
4. Що таке глобалізм?
5. Охарактеризуйте позитиви і негативи глобалізації.
6. Що таке сталий розвиток?
7. Визначте головні принципи збалансованого розвитку.
8. Які складові концепції сталого розвитку
9. Дайте характеристику етапам формування концепції сталого розвитку.
10. Визначте концептуальні засади екологічної освіти для сталого розвитку.

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Основні поняття, етапи формування, принципи та складові концепції сталого розвитку.
2. Сучасна екологічна криза та об'єктивний зміст екологічного імперативу.
3. Роль освіти у розв'язанні глобальних проблем.
4. «Зелена» та «Синя» економіки – нові вектори сталого розвитку.
5. 17 Цілей сталого розвитку в контексті Порядку денного на 2030 рік.
6. Суть і зміст глобальних проблем.
7. Сучасна екологічна криза та об'єктивний зміст екологічного імперативу.
8. Ноосферна стратегія сталого розвитку.
9. Основні напрями реалізації базових принципів сталого розвитку в освіті України.
10. Основні питання розвитку екологічної освіти для сталого розвитку.

Література

основна

Основи сучасної екології : навч. посіб. / К. В. Корсак, О. В. Плахотник. – 6-те вид., допов. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 408 с.

Філіпчук Г. Філософія екологічної освіти сталого розвитку : монографія / Георгій Філіпчук ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2012. – 460 с.

допоміжна

Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток: (Системні маркетинг. досл.) / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.: іл. – С. 474–491.

Глобалізаційні проблеми та їх місце в концепції сталого розвитку / Н. Шакун, Н. Ємець // Розумовські читання: зб. наук. пр. – 2017. – № 5. – С.91-99.

Голубець М. А. Розвиток «сталий» чи «збалансований»? / М.А. Голубець // Український географічний журнал. – 2006. – № 2. – С. 66– 69.

Департамент екології та природних ресурсів. – Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/region-programmes>.

Калашник Н. Забезпечення цілей сталого розвитку в Україні: концептуальні перетворення сприйняття в умовах воєнного стану. // Ефективність державного управління. – 2022. Вип. 4(73). – с.11-15.

Капінос Г., Ларіонова К. К. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*, 2023 (1), 93–103.

Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. – 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.

Сталий розвиток в умовах глобалізації та його складові // Економічні інновації. - 2013. - Вип. 53. - С. 253-260.

Шакун Н.В. Ноомислення як засіб ліквідації частини загроз духовно-інтелектуального колапсу / У співавт. з Антонюк Л., Благініна С., Бойчук О. та ін. // Вища школа. – 2019. - №7. - С. 32-45.

Шакун Н.В. Соціогуманітарні ризики в контексті трансформації українського суспільства // Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євро інтеграційних процесів: аспекти сталості та безпеки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Чернігів, 5-6 листопада 2014 року. - Чернігів : ЧНТУ, 2014. – Ч. 2. – С.125-126.

Семінар № 6. Аксиологічні орієнтації в системі екологічної освіти та культури

План

1. Цінності як визначальна характеристика людського буття.
2. Імператив сучасної екологічної етики: переорієнтація життєвих цінностей із споживацьких на відтворюючі.
3. Екологізація освіти як фактор формування нової екологічної культури на засадах абсолютної цінності життя.
4. Екологічна культура: поняття, етапи формування, призначення.

Ключові поняття: аксіологія, цінності, людське буття, екологічна етика, моральний імператив, споживацькі цінності, відтворюючі цінності, екологізація освіти, екологічна культура, життя.

Проблемно-пошукові питання:

1. Що таке цінності? Який розділ філософії вивчає цінності?
2. Які цінності сучасної цивілізації ви знаєте?
3. Які прояви кризи цінностей сучасної цивілізації?
4. Дайте визначення поняттю «екологічні цінності».
5. Які типи цінностей (за Л.Стегом і Дж де Гроотом) актуальні в екологічній сфері?
6. Що є предметом вивчення екологічної етики?
7. Які теорії екологічної етики ви знаєте?
8. У чому полягає сутність екологічної культури?

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Преміна парадигми природоохоронної діяльності: від захисту (охорони) природи до підпорядкування економічного розвитку екологічному імперативу.
2. Науковий дискурс про екологічну цінність.
3. Гедонічні, егоїстичні, альтруїстичні та біосферні цінності сучасної людини.
4. Біоцентрична теорія екологічної етики (А. Швейцер).
5. Екоцентрична теорія екологічної етики (О. Леопольд).
6. Екобіоцентрична теорія екологічної етики (А. Нейс В. Дивал, Дж. Сешен).
7. Основні принципи етики А.Швейцера.
8. Ключові аспекти екологічної культури.
9. Ціннісні та ментальні установки людини як джерело ставлення до довкілля.
10. Етнічний компонент екологічної культури.

Література

основна

Філософія цінностей: історія і сучасність / М.М. Підлісний, В.І. Шубін. – Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. – 177 с.

Єрмоленко А. М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи: монографія. К. : Лібра, 2010. 416 с.

Лях В.В., Йосипенко О.М., Куплін В.М. та ін. Обґрунтування цінностей: сучасні філософські дискурси. – К. 2016. – 336 с.

допоміжна

Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Міжнародні науковопрактичні читання. — Київ, 20-21 листопада 1996. — С. 124–125.

Гончаренко Л.О. Проблема життя в аксіологічному дискурсі / Л.О. Гончаренко// Історичні, економічні, соціально-філософські та освітні аспекти розвитку охорони здоров'я: матеріали IV Міжнародної наукової інтернет-конференції, 1-8 листоп. 2016 р. / Харк. нац. мед. ун-т. – Х.: Колегіум, 2016. – С. 81 – 84.

Аболіна Т. Г., Кисельов М. М. Гуманістичні засади сучасної екології / М. М. Кисельов // Філософська думка. – 2000. – №3. – С. 4–23.

Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу / Кисельов Микола Миколайович // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 130–149.

Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості : [монографія] / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 312 с. 104.

Нападиста В. Г., Рихліцька О. Д. та ін. Прикладна етика. Навч. посіб./ За наук. ред. Панченко В. І. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 432 с.

Перга Т.Ю. Екологічна культура та становлення цінностей сучасної цивілізації. // Режим доступу: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4565/1/Ekolohichna%20kultura%20ta%20stanovlennia.pdf>

Юрченко Л. І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури [Електронний ресурс] // Інститут філософії: [сайт]. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_78/Jurchenko.pdf

Семінар № 7. Педагогіка як наука і соціальне явище

План

1. Педагогіка як наука, її виникнення і розвиток.

2. Об'єкт, предмет, функції та завдання сучасної педагогіки.
3. Система педагогічних наук, зв'язок педагогіки з іншими науками.
4. Поняття про мету виховання. Виховний ідеал та його формування.
5. Екологічне виховання як основа формування та розвитку у особистості екологічної свідомості.

Ключові поняття: педагогіка, дидактика, освіта, навчання, виховання, педагогічна діяльність, виховний ідеал, екологічне виховання, екологічна свідомість, методи навчання, самоосвіта.

Проблемно-пошукові питання:

1. Як ви розумієте слова К.Д. Ушинського: «Педагогіка – не наука, а мистецтво – найширше, складне, найвище і найнеобхідніше з усіх мистецтв»?
2. У чому сутність педагогіки як науки і мистецтва?
3. Що спільного й відмінного між педагогічною наукою і педагогічною практикою?
4. Назвіть основні етапи становлення педагогіки як науки.
5. Проаналізуйте функції та найважливіші завдання педагогіки.
6. Яка роль української народної педагогіки у формуванні духовності молодого покоління?
7. Які ви знаєте галузі педагогіки? Охарактеризуйте галузі педагогіки, дотичні до навчання та виховання здобувачів вищої освіти.
8. Розкрийте зв'язок педагогіки з іншими науками.
9. Проаналізуйте сутність педагогічних категорій «виховання», «навчання», «освіта», «розвиток».
10. Що таке педагогічне дослідження? Охарактеризуйте методи педагогічного дослідження.
11. Що є основним завданням екологічної освіти та виховання?
12. Дайте визначення поняттям «мета виховання», «виховний ідеал», «національне виховання».

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Ознайомтеся із офіційними документами та іншими інформаційними матеріалами, що стосуються діяльності Міністерства освіти і науки України (див. сайт МОН - <http://www.mon.gov.ua>, а також статтями у періодичних виданнях, Інтернет-мережі і підготуйте у письмовій формі

- (2-3 стор.) аналітичний [ece](#)-роздум «Мій погляд на процеси реформування освіти в Україні».
2. Як ви вирішите спірне питання між тими, хто вважає педагогіку наукою і тими, хто вважає її мистецтвом. Наведіть аргументи на користь того чи іншого твердження. (*Завдання для дискусії*).
 3. Спробуйте накреслити схему, за допомогою якої можна було б прослідкувати галузі сучасної педагогіки і її зв'язки з іншими науками.
 4. Педагогіка і екологія. Відшукайте між цими науками наявні зв'язки (*Тема для повідомлення на семінарі*).

Література

основна

Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.

Супрун М. О. Педагогіка: Підручник для духовних і світських закладів освіти / М. О. Супрун. – К.: КДА, 2018. — 400 с.

Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : підручник / В. П. Головенкін ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 290 с.

додаткова

Бабин І., Мирська Г. Особливості організації навчання на основі системного дидактичного модуля // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 1997.-№3-4.Ч.1.-С.105-109.

Бондар В.І. Теорія і практика модульного навчання у вищих закладах освіти (на матеріалах дидактики) // Освіта і управління, 1999. – № 1. – Т. 3. – С. 19 – 40.

Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики) / О. Вишневський. – Дрогобич : Видавець Святослав Сурма, 2010. – 160 с, 11 – 12].

Закон України № 2145-VIII «Про освіту» (Відомості Верховної Ради), 2017, № 38-39, ст. 380.

Закон України № 2984-III «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради), 2014, № 37-38, ст. 2004.

Згуровський М.З. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2004. – 76 с.

Козаков В.А., Меун Н.Р., Ковальчук Г.О. та ін. Сучасні тренінгові методи. Проект за програмою PACIS, К. – 1996. – 215 с.

Кремень В.Г. Болонський процес: зближення, а не уніфікація // Дзеркало тижня, 2003. - № 41. – 13 грудня.

Освітні технології: Навчально-методичний посібник. / ред. О. М. Пехота. – К.: «АСК», 2001.

Фіцула М. Педагогіка / М. Фіцула. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. – 528 с.

Ярчук Г. Екологічне виховання: сутність та основні напрями // Вища освіта України. – 2008. - № 2. – С. 91-97.

11 Методичні рекомендації до самостійної роботи

Самостійна робота студента (СРС) є невід’ємною складовою освітнього процесу в НУ «Чернігівська політехніка», в процесі якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. СРС є основним засобом засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов’язкових навчальних занять.

Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з дисципліни «ФМЗЕО з ОП» може виконуватись у бібліотеці університету, навчальних кабінетах, а також у домашніх умовах.

З метою засвоєння дисципліни використовуються такі організаційні форми СРС:

- робота студента, яка виконується самостійно у вільний від занять, зручний для нього час, як правило, поза аудиторією;

- індивідуальна робота студента – це аудиторна самостійна робота за індивідуальними завданнями під керівництвом викладача, під час виконання якої студент може отримати методичну допомогу у вигляді консультацій щодо виконання цієї роботи, при цьому консультації носять індивідуальний характер. Вона може включати вивчення окремих тем чи конкретних питань навчальної дисципліни.

Рівень СРС перевіряється як під час аудиторних занять (експрес-опитування на лекції, відповіді та письмові роботи на семінарських заняттях), так і під час підсумкового модульного контролю. Самостійна робота студента (СРС) є невід’ємною складовою освітнього процесу, передбачає виконання здобувачем вищої освіти завдань під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. СРС є основним засобом засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов’язкових навчальних занять.

Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу з дисципліни «ФМЗЕО з ОП» може виконуватись у бібліотеці університету, навчальних кабінетах, а також у домашніх умовах.

З метою засвоєння дисципліни «ФМЗЕО з ОП» використовуються такі організаційні форми СРС:

– робота студента, яка виконується самостійно у вільний від занять, зручний для нього час, як правило, поза аудиторією;

– індивідуальна робота студента – це аудиторна самостійна робота за індивідуальними завданнями під керівництвом викладача, під час виконання якої студент може отримати методичну допомогу у вигляді консультацій щодо виконання цієї роботи, при цьому консультації носять індивідуальний характер. Вона може включати вивчення окремих тем чи конкретних питань навчальної дисципліни.

До кожної з тем курсу наведені завдання для самостійної роботи студентів - теми для обговорення та творчих робіт. Рівень опрацювання студентами зазначених питань перевіряється як під час аудиторних занять (експрес-опитування на лекції, відповіді, письмові роботи, презентації на семінарських заняттях), так і під час підсумкового модульного контролю.

12 Завдання для самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія як теоретична основа екологічної освіти	6
2	Онтологічні підстави екологічної освіти	6
3	Світоглядно-методологічний контекст екологічної освіти	6
4	Філософсько-антропологічні засади екологічної освіти	6
5	Екологічна освіта як складова концепції сталого розвитку суспільства	6
6	Аксіологічні орієнтації в системі екологічної освіти та культури	6
7	Педагогіка як наука і соціальне явище	12
8	Педагогіка - наука про виховання	12
Разом		60

13 Індивідуальні навчально-дослідні завдання

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) з «ФМЗЕО з ОП» представляють собою позааудиторну СРС навчально-дослідного характеру. Вони передбачають створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів і мають на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Індивідуальні завдання видаються студентам у терміни, передбачені робочим планом дисципліни, і виконуються кожним студентом самостійно при консультуванні викладачем. У випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання залучаються декілька студентів, в тому числі інших навчальних груп.

Робочою програмою дисципліни передбачено виконання індивідуальних завдань з дисципліни у вигляді написання есе на запропоновані теми.

Написання есе із запропонованих тем курсу сприятиме поглибленню, вдосконаленню та розширенню знань і вмінь здобувачів вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, набуття ними навичок самоосвіти і самовдосконалення.

Есе оформлюються в електронному вигляді з подальшим розміщенням у системі дистанційного навчання Moodle. Перелік тем для ІНДЗ, вимоги до їх виконання, критерії оцінювання докладно висвітлені в методичній розробці.

Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки. *Методичні рекомендації з підготовки, написання та оформлення індивідуальних навчально-дослідних завдань для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей «Агрономія» та «Лісове господарство» / укладач: к.філос.н., доц. Н.В. Шакур. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – 22с.*
<http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/24638?locale-attribute>

14 Методи навчання

При викладанні дисципліни «ФМЗЕО з ОП» використовуються такі методи навчання: проблемно-пошуковий, критико-інформаційний, аналітико-синтетичний, діалогічний, співдії, ігрової діяльності, аналіз життєвих ситуацій.

Проблемно-пошуковий метод – передбачає подання лекційного матеріалу у вигляді проблемних ситуацій і залучення студентів до спільного аналізу та пошуку рішень.

Критико-інформаційний метод – передбачає встановлення об'єктивних зв'язків між окремими інформаційними джерелами, систематизацію інформації, в ході якої кожне інформаційне джерело зіставляється з іншими й дістає відповідну критичну оцінку.

Діалогічний метод – передбачає використання певних методичних прийомів підключення студентів до діалогічного спілкування, яке відбувається у вигляді дискусії, зовнішнього та внутрішнього діалогу.

Метод співдії - передбачає активізацію діяльності студентів в процесі аудиторних занять під час аналізу та вирішення проблемних ситуацій дозволяє створити активну, творчу, емоційно позитивну атмосферу, сформувати навички роботи у команді.

Метод ігрової діяльності – використовується для активізації студентів за допомогою ігрових процедур: розігрування ролей, мозкової атаки, бліц-гри тощо. Застосування їх на заняттях сприяє зняттю емоційної напруги, створенню творчої атмосфери та формуванню пізнавальної мотивації. Використання гри дозволяє розв'язувати важливі професійні задачі як навчального, так і дослідницького характеру.

15 Методи контролю

Результативність навчально-пізнавальної діяльності студентів по засвоєнню знань з дисципліни «ФМЗЕО з ОП» оцінюється завдяки використанню таких методів контролю:

1. *Усне опитування* – (індивідуальне і фронтальне, усний залік) здійснюється як під час лекцій (експрес-опитування), так і під час семінарських занять та на заліку. Полягає в постановці перед студентами запитань за змістом вивченого матеріалу і оцінюванні повноти, логічності і обґрунтованості їхніх відповідей.

2. *Письмовий контроль знань і умінь* – здійснюється за допомогою письмових робіт (термінологічні диктанти, індивідуальні навчально-дослідні завдання, есе) і дозволяє виявити уміння послідовно викладати матеріал, обґрунтовувати власну думку, творчо вирішувати завдання.

Оцінювання знань ЗВО здійснюється відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка», погодженого вченою радою ЧНТУ (протокол № 6 від 31.08.2020 р.) та введеного в дію наказом ректора ЧНТУ від 31.08.2020 р. № 26.

З дисципліни ЗВО може набрати до 80% підсумкової оцінки за виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру і до 20% підсумкової оцінки – на заліку.

Виконання та особистий захист індивідуального навчально-дослідного завдання, зазначеного у робочій навчальній програмі з дисципліни, є обов'язковим. Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із ЗВО під час лекцій та опитувань ЗВО під час роботи на семінарських заняттях.

Результати поточного контролю за відповідний модуль оприлюднюються викладачем на наступному аудиторному занятті. Бали, які набрані ЗВО під час модульних контролів, складають оцінку поточного контролю.

Семестровий контроль у вигляді *заліку* проводиться під час сесії з двома запитаннями: двома теоретичними (по 10 балів максимум за кожне). Оцінка за результатами вивчення дисципліни формується шляхом додавання підсумкових результатів поточного контролю до залікової оцінки. Взаємозв'язок між набраними балами і оцінкою наведений у розділі 12.

У випадку, якщо ЗВО протягом семестру не виконав в повному обсязі передбачених робочою програмою всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані семінарські заняття або не набрав мінімально необхідну кількість балів (20), він не допускається до складання заліку під час сесії, але має право

ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка».

Повторне складання заліку з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється. За результатами семестру в залікову відомість виставляється оцінка відповідно до шкали оцінювання, що наведена в наступному розділі.

Політика дотримання академічної доброчесності ґрунтується на «Кодексі академічної доброчесності НУ «Чернігівська політехніка» (протокол № 6 від 31.08.2020 р.) та введеного в дію наказом ректора НУ «Чернігівська політехніка» від 31.08.2020 р. № 26.

16 Форми контролю

Залежно від специфіки організації контролю за навчальною діяльністю студентів по засвоєнню дисципліни «ФМЗЕО з ОП» використовуються такі **форми контролю**: фронтальна, групова, індивідуальна, комбінована, самоконтроль, взаємоконтроль.

При фронтальній формі організації викладач ставить питання до всього класу з метою залучення його до обговорення. Форма дозволяє вдало поєднувати перевірку знань з повторенням і закріпленням матеріалу.

Групова форма організації контролю використовується в тих випадках, коли перевіряються підсумки навчальної роботи або хід її виконання частиною, групою студентів групи, що одержала певне завдання. При цьому питання ставляться перед групою, в їх вирішенні беруть участь студенти, які працювали в складі даної групи, і обов'язково залучаються інші студенти групи.

Індивідуальний контроль застосовується для ґрунтовного ознайомлення викладача із рівнем навчальних досягнень окремих студентів. При цьому звертається увага на осмислений характер відповіді студента, логічність його суджень, доказовість положень, уміння застосовувати засвоєні знання на практиці. Цей вид контролю здійснюється на семінарі чи консультації, залежить від часу, що відводиться на контроль, характеру й обсягу вивченого матеріалу, рівня підготовки студентів.

Комбінована форма контролю поєднує індивідуальний контроль з фронтальним і груповим: викладач одночасно викликає для відповіді декількох учнів, один з них відповідає усно, 1-2 готуються до відповіді, виконуючи роботу письмово на дошці, а решта студентів виконує індивідуальні письмові чи практичні завдання. Перевагою комбінованої форми опитування є можливість ґрунтовно перевірити декількох студентів при порівняно невеликій витраті часу.

Самоконтроль допомагає студентові самостійно розібратися в тому, як він оволодів знаннями, перевірити правильність виконання вправ.

17 Розподіл балів, які отримують студенти

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю	Кількість балів
ЗМ 1. Світоглядно-філософські засади екологічної освіти	25
1 Відвідування лекцій.	6
2 Робота на семінарських заняттях.	15
3 Самостійна робота	4
ЗМ 2. Екологічна освіта в системі людської культури і соціальної практики	25
1 Відвідування лекцій.	6
2 Робота на семінарських заняттях.	15
3 Самостійна робота	4
ЗМ 3. Загальні основи педагогіки	20
1 Відвідування лекцій.	4
2 Робота на семінарських заняттях.	10
3 Самостійна робота	6
Оцінка за ІНДЗ (есе)	10
Семестрова оцінка поточного контролю	80
Оцінка підсумкового контролю (залік)	20
Підсумкова оцінка	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
0-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

18 Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

Технічною базою організації навчального процесу в дистанційному форматі є платформи Moodle та Microsoft Teams. Заняття проводяться з

використанням онлайн інструментів спільної візуалізації Google Jamboard, Padlet тощо.

Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, організовується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. На семінарських заняття використовуються інтерактивні форми роботи: дебати, дискусії, робота в малих групах.

19 Методичне забезпечення

Викладання дисципліни «Філософсько-методологічні основи екологічно освіти з основами педагогіки» забезпечується: робочою навчальною програмою; опорним конспектом лекцій; завданнями для практичних занять, самостійної роботи; методичними рекомендаціями з підготовки, написання та оформлення індивідуальних навчально-дослідних завдань; засобами підсумкового контролю (залікові білети, комплект завдань для підсумкового контролю).

20 Рекомендована література

основна:

1. Основи сучасної екології : навч. посіб. / К. В. Корсак, О. В. Плахотник. – 6-те вид., допов. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 408 с.
2. Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.
3. Філософія природи : [монографія] / [Толстоухов А. В., Мелков Ю. О., Ягодзінський С. М. та ін.]. К. : ПАРАПАН, 2006. 208 с.

допоміжна:

4. Братаніс Б.В. Екологічна деонтологія: філософсько-методологічне осмислення наукових перспектив : [монографія]. Рівне : О. Зень, 2014. 399 с.
5. Глобалізаційні проблеми та їх місце в концепції сталого розвитку / Н. Шакун, Н. Ємець // Розумовські читання: зб. наук. пр. 2017. № 5. С.91-99.
6. Інноваційне мислення при формуванні нових методологій управління проектами / С. Д. Бушуєв, М. С. Дорош, Н. В. Шакун // Управління розвитком складних систем. 2016. Вип. 26. С. 49-57. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2016_26_9.
7. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Г.; [пер. з нім. А.Єрмоленко, В.Єрмоленко]. К. : Лібра, 2001. 400 с.
8. Кисельов М. М. Антропосфера: сучасні інтерпретації : монографія / М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, С. І. Грабовський та ін. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. 192 с.
9. Кисельов М. М. Гуманістичні засади сучасної екології // Філософська думка. 2000. №3. С. 4–23.
10. Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу // Філософська думка. 2005. № 2. С.130–149.

11. Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості : [монографія] / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов. – К. : ПАРАПАН, 2003. 312 с.
12. Книш І. Екологічна освіта та екологічне виховання як передумова формування ноосферного мислення [Ел.ресурс]– Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2011_13/PDF/3.pdf
13. Кремень Т. В. Історія створення, цілі та завдання Римського клубу / Т. В. Кремень // Практична філософія. 2001. № 3. С. 126–137.
14. Крисаченко В. С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології / Валентин Семенович Крисаченко. К. : Заповіт, 1998. 688 с.
15. Лабенко О.В., Шакур Н.В., Заїка Т.П. Критичне мислення та медіаграмотність у цифрову епоху: виклики та можливості для української освіти// Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») № 12(30) 2023. С. 341-345.
16. Маєр-Абіх Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільного світу; [пер. з нім. А. Єрмоленка]. К. : Лібра, 2004. 196с.
17. Марушевський Г. Б. Етика збалансованого розвитку : [монографія] / Г. Б. Марушевський. К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. 440 с.
18. Матвійчук А. В. Екологічне знання та його вплив на формування стилю мислення в сучасній науці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.09 «Філософія науки». Київ, 2001. 20 с.
19. Науменко Г. Г. Філософські підходи до екологізації освіти України / Г. Г. Науменко // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць ; гол. ред. В. В. Лях. Вип. 1(89). К., 2010. С. 188–199.
20. Попова І. В. Освітня парадигма екобезпечного розвитку трансформаційного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук : спец. 09.00.10 – філософія освіти. К., 2016. 36 с.
21. Потабенко М. Філософське підґрунтя екологізації соціальної діяльності // Філософська думка. 2007. №4. С. 154–157.
22. Природознавство і гуманітарія. Пошуки взаєморозуміння : монографія / [В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, О. Я. Мороз та ін.] ; відп. ред. В. С. Лук'янець. К. : ПАРАПАН, 2009. 317 с.
23. Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку України : матеріали ІІ Українського екологічного конгресу (27–28 жовтня 2008 р.). Ч.2. К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2008. 523 с.
24. Прокопенко А. Л. Зміна парадигми освіти: від традиційної до особистісно-орієнтованої (соціально-філософський аспект) // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць. К. : Український центр духовної культури, 2006. № 56. 244 с
25. Салтовський О. І. Основи соціальної екології : [навч. посібн.]. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 382 с.
26. Стратегічна політика розвитку освіти в контексті викликів інформаційної доби / Н. В. Шакур, О. І. Пономаренко, А. В. Кунденко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Дод. 4 до вип. 31, Том

II (10): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». К. : Гнозис, 2014. С. 387-391.

27. Філіпчук Г. Філософія екологічної освіти сталого розвитку : монографія. НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Чернівці : Зелена Буковина, 2012. 460 с.

28. Формування екологічної культури учнів та студентів : [зб. наук. пр. ; матеріали наук.-практ. семінару, Коктебель, Крим, 21-25 липня 1997 р. / Авт.: В. П. Андрущенко, В. С. Крисаченко та інші. К. : Інститут філософії НАН України, 1997. 239 с.

29. Хилько В. Г. Екологічні знання як базовий компонент системи освіти // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць. 2007. № 65. С.182–193.

30. Хилько М. І. Екологічна криза у філософсько-етичному вимірі // Філософська думка. 2000. №3. С. 24–34.

31. Юрченко Л. І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки : [монографія]. К. : ПАРАПАН, 2008. 296 с.

32. Шакур Н.В. Методологія соціального пізнання: плюралізм інтерпретацій //Україна – ЄС. Сучасні технології, економіка та право : зб. наук. пр. – Ч. 2. Сучасна інженерія. Сталій розвиток. Інновації в соціальній роботі: філософія, психологія, соціологія. Чернігів : ЧНТУ, 2015. С. 229-232.

33. Шакур Н.В. Ноомислення як засіб ліквідації частини загроз духовно-інтелектуального колапсу / У співавт. з Антонюк Л., Благініна С., Бойчук О. та ін. // Вища школа. 2019. №7. С. 32-45.

34. Шакур Н.В. Соціогуманітарні ризики в контексті трансформації українського суспільства // Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євро інтеграційних процесів: аспекти сталості та безпеки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Чернігів, 5-6 листопада 2014 року. Чернігів : ЧНТУ, 2014. Ч. 2. С.125-126.

35. A Report to the Club of Rome. Springer Science+Business MediaLLC. 2018. URL: http://filipmalinowski.net/Club_Of_Rome-report-2018_ComeOn.pdf

36. Kroll, C., Warchold, A. & Pradhan, P. Sustainable Development Goals (SDGs): Are we successful in turning trade-offs into synergies?. Palgrave Commun 5, 140 (2019). URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-0190335-5>

37. Naveen Kumar Arora, Isha Mishra. United Nations Sustainable Development Goals 2030 and environmental sustainability: race against time / Environmental Sustainability (2019) URL: <https://doi.org/10.1007/s42398-019-00092-y>

Інформаційні ресурси мережі Інтернет

38. United Nations Ukraine. Офіційний веб-сайт URL: <http://www.un.org.ua/ua/>

39. Програма розвитку ООН в Україні. Офіційний веб-сайт URL: <https://www.ua.undp.org/>

40. Індекс людського розвитку: Україна URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/press-releases/2018/human-development-indices--where-does-ukrainerank--.html>
41. Міністерство енергетики та захисту довкілля України Офіційний веб-сайт URL: <https://menr.gov.ua>
42. Міністерство освіти і науки України Офіційний веб-сайт URL: <https://mon.gov.ua/ua>
43. Офіційний сайт Римського клубу URL: <https://www.clubofrome.org/>

ДОДАТОК 1

Питання до заліку

1. Філософія як спосіб духовно-практичного освоєння дійсності.
2. Філософське осмислення екологічних проблем. Філософія та екологія.
3. Екологічна освіта як предмет вивчення курсу «Філософсько-методологічні засади екологічної освіти з основами педагогіки».
4. Філософія екологічної освіти.
5. Предметне поле філософії екологічної освіти.
6. Екологічна освіта в системі вищої освіти України.
7. Структура, мета та завдання курсу ФМЗЕО і ОП.
8. Філософські засади екологічного знання: основні теоретико-методологічні парадигми.
9. Філософського осмислення екологічного знання доби Античності.
10. Осмислення екологічних питань в добу Середньовіччя.
11. Екологічне знання у філософії Ренесансу та Нового часу.
12. Сучасні концепції екологічного знання.
13. Основні філософсько-антропологічні концепції як теоретичні моделі для опису людини.
14. Філософська антропологія як напрямок сучасної філософії.
15. Подвійність людського буття на рівні духовного та біологічного аспектів існування.
16. Екологізація освіти: сутність, зміст, функції.
17. Екологічні цінності та екологічна етика.
18. Екологічна освіта як фактор формування екологічної культури.
19. Екологічні знання як сутнісна засада екологічної освіти та основа формування екологічної свідомості.
20. Методологічна функція як одна з основних функцій філософської теорії.
21. Головні методологічні принципи філософії та екологічної освіти.
22. Антропологічні підстави екологічної освіти як основа різноманіття форм і принципів у побудові її теоретичних підстав.
23. Педагогічна антропологія, антропологія освіти і філософська антропологія.
24. Подвійність людського буття на рівні духовного та біологічного аспектів існування.
25. Основні напрями сучасної педагогічної антропології.
26. Актуальність екологічної освіти в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства.
27. Проблема екологічної відповідальності за види людської діяльності.
28. Екологічна освіта як відповідь на виклики техногенної цивілізації.
29. Суть і зміст глобальних проблем.
30. Сучасна екологічна криза та об'єктивний зміст екологічного імперативу.
31. Концепція сталого розвитку суспільства.

32. Роль освіти у розв'язанні глобальних проблем.
33. Ноосферна стратегія сталого розвитку.
34. Система екологічної освіти в Україні.
35. Гуманізм екологічної освіти.
36. Імператив сучасної екологічної освіти: переорієнтація життєвих цінностей із споживацьких на відтворюючі.
37. Екологізація освіти як фактор формування нової екологічної культури на засадах абсолютної цінності життя.
38. Педагогіка як наука і соціальне явище.
39. Становлення педагогіки.
40. Предмет та завдання педагогіки, її основні категорії.
41. Структура педагогічної науки.
42. Загальна характеристика логіки та методів науково-педагогічного дослідження.
43. Поняття про педагогічний процес.
44. Основні закономірності педагогічного процесу та етапи його реалізації.
45. Дидактика як галузь педагогічної науки. Основні категорії дидактики.
46. Поняття про мету виховання.
47. Виховний ідеал та його формування.
48. Мета виховання в національній школі.
49. Комплексний підхід до виховання як умова забезпечення різнобічного розвитку особистості.
50. Екологічне виховання як основа формування та розвитку в особистості екологічної свідомості.

ГЛОСАРІЙ

Антропософія – галузь філософії, що прагне не лише вивчати людину, а щоб збагнути сенс її появи у світі, її всекосмічну функцію та причини саме таких її виявлень.

Болонський процес – процес зближення і гармонізації систем освіти країн Європи з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Виховання – процес цілеспрямованого впливу, метою якого виступає засвоєння студентом необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду і формування прийнятої суспільством системи цінностей; соціально і педагогічно обумовлений процес розкриття сутнісних сил людини, її потенційних людських можливостей.

Виховний ідеал – тісно пов'язаний з суспільним життям, власним досвідом вихованця і втілює соціальне замовлення. На його формування впливають одвічні моральні вартості, потреби народу, а також ідейнополітичні прагнення окремих суспільних груп.

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у ВНЗ (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Відповідальність – якість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з точки зору користі і шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки із суспільними нормами, законами.

Віковий період – відрізок життя індивіда, який досягає певного ступеня розвитку і має характерні, відносно стійкі якісні особливості. Вміння – це готовність свідомо і самостійно виконувати практичні та теоретичні дії на основі засвоєних знань, життєвого досвіду і набутих навичок.

Галузь знань – основна предметна ділянка освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка.

Глобалізація (від лат. *globus* — куля, Земна куля, глобус; англ. *global* — той, що стосується Земної кулі, світовий, планетарний) — процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції (згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур у межах регіону, країн, світу) й уніфікації (приведення до однаковості, єдиної форми чи системи).

Гносеологія – теорія пізнання; вона вивчає питання про природу, чинники та результати людської пізнавальної діяльності, умови продукування та ознаки достовірних знань, про умови та можливості їх практичного використання.

Духовне життя людини – феномен, який відрізняє їх буття від чисто природного і надає йому соціальний характер. Через духовність йде

усвідомлення навколишнього світу, вироблення більш глибокого і тонкого ставлення до нього.

Дидактична мета – очікуваний, раніше запланований викладачем результат навчальної діяльності, спрямований на поліпшення засвоєння студентами знань, набуття вмінь та навичок.

Дискусія – метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок.

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників.

Дистанційне навчання (ДН) – сучасна освітня технологія з використанням засобів передачі навчально-методичної інформації на відстань (телефони, телебачення, радіо, модемний та супутниковий зв'язок, комп'ютери, аудіовізуальні засоби навчання та ін). Технологія ДН сприяє зростанню ефективності навчального процесу, активізації учнів, підвищенню інтересу до навчання, можливості використання унікального досвіду видатних педагогів різних країн, збагаченню вітчизняних освітніх технологій, формуванню більш гнучкої системи освітніх курсів та дисциплін, більш якісному контролю знань учнів та ін.

Дисципліна – свідоме дотримання студентами правил і норм поведінки, чітке й організоване виконання ними своїх обов'язків, підпорядкування громадським інтересам.

Діяльність (діяльність людини) – динамічна система взаємодій людини із навколишнім світом, в яких вона досягає свідомо поставлених цілей, що з'являються внаслідок виникнення у неї певних потреб. У процесі діяльності людина виступає як суб'єкт діяльності, а її дії спрямовані на зміни об'єкта діяльності.

Екологізм – ідейно-світоглядна стратегія, що спрямована на оптимізацію відносин між людиною і природою, створення нової етики («етики недомінування» й «етики турботи»), звертається не лише до природничонаукових знань, а й до гуманітарної сфери (міфу, віри, традиційних знань, сакральних і романтичних уявлень про природу та місце людини в ній).

Екологічна етика (грец. oikos — оселя, середовище і грец. logos — слово, вчення) – галузь міждисциплінарних знань, предметом якої є моральні та духовні аспекти ставлення людини до живої і неживої природи. Вчення про належне у відносинах людини з природою, що сприймається як суб'єкт, заснованих на визнанні морального статусу природи, високому оцінюванні її внутрішньої і нематеріальної цінностей, повазі прав природи й обмеженні прав людини.

Екологічна культура – напрям людської діяльності та мислення, від якого істотним чином залежать природне існування сучасної цивілізації, її сталий розвиток.

Екологічна освіта – система знань про глобальні умови існування живого, комплекс просвітницьких і педагогічних заходів з метою

формування природоохоронної свідомості, а на її основі – мотивації до відповідальної діяльності.

Екологічна освіта для сталого розвитку – це складна сукупність систем базової формальної екологічної освіти, прикладного (адаптивного) соціоекологічного навчання упродовж всього життя в інтересах формування комфортного соціоприродного середовища життєдіяльності територіальних громад; спеціального еколого-економічного професійного навчання в інтересах забезпечення збалансованості та екологізації всіх сфер життєдіяльності, галузей економіки

Екологічна проблема – це зміна природного середовища в результаті антропогенних дій, що веде до порушення структури і функціонування природних систем (ландшафтів) і призводить до негативних соціальних, економічних та інших наслідків.

Екологічна свідомість – це вищий рівень психічного відображення природного, штучного і соціального середовища та свого внутрішнього світу; рефлексія місця та ролі людини в екологічному світі, а також саморегуляція цього відображення; сукупність уявлень про взаємозв'язки у системі «людина – природа» в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій взаємодії з нею.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою.

Екологічне знання – це результат пізнавальної діяльності людини (або просто життєдіяльності індивіда) як реакція суб'єкта пізнання на довкілля.

Екологічне мислення – це загальне розуміння, що безпечне існування та розвиток людства можливі тільки за умови відновлення екологічної чистоти його середовища існування та гармонічної взаємодії з нею.

Екологічний світогляд – це система взаємопов'язаних компонентів: узагальненої сукупності екологічних поглядів, знань, цінностей, духовності, переконань, практичних настанов, що визначають розуміння особистістю цілісності та єдності природного й соціального буття, місця в ньому людини людини.

Екологічні цінності – цінності, здатні забезпечити екологічну рівновагу на Землі та компенсувати антропогенне перетворення екосистем.

Екології філософія – галузь філософських досліджень, яка акцентує увагу на впливі екологічних проблем на методологію сучасного наукового пізнання та формуванні основних світоглядних орієнтацій сучасника. У ниніш. екол. реаліях особливої гостроти набувають питання узгодження раціонального та реального, розуму й сумління, духовного та чуттєвого, зовн. і внутр. світів людини.

Екософія, або екофілософія — неологізм, що позначають новий напрям філософської думки, буквально: «екологічна філософія». Під екософією звичайно розуміють ряд концепцій норвезького і французького філософів Арне Несса і Фелікса Гваттарі.

Екстеріоризація – процес переходу від внутрішньої, психічної діяльності до зовнішньої, предметної.

Епістемологія (теорія знання) – вчення про наукове пізнання, проте цей термін може позначати і певний історичний рівень усвідомлення природи пізнання (про це докладніше мова буде йти у відповідному розділі).

Естетика – філософська дисципліна, яка досліджує природу людського захоплення красою дійсності, шукає корені та причини людського потягу до прекрасного, гармонії, співмірності форм суцього.

Етика – філософська дисципліна, це є вчення про норми та засади людських взаємин.

Етнософія – це новий напрям сучасної філософії, покликаний окреслити значення та роль етносів в історії людства та виявити історичний сенс того, що історія розвивається саме у варіанті етнічної багатоманітності; тут також стоїть завдання окреслення того, яку свою вихідну екзистенціальну якість привносить кожний етнос у історію людства в цілому.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС.

Задатки – природні особливості людини, які є передумовою для розвитку індивіда.

Здібність – природний нахил до чого-небудь, талант; у тому числі особливості індивіда, що є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного виду продуктивної діяльності. Здібності пов'язані із загальною орієнтованістю особи, з її нахилом до тієї чи іншої діяльності. Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у ВНЗ на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, у вигляді компетенцій, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технології, культури та мистецтва.

Знання – категорія, яка віддзеркалює зв'язок між пізнавальною й практичною діяльністю людини. Знання виявляються в системі понять, суджень, уявлень та образів, орієнтованих основ дій тощо, яка має певний обсяг і якість. Це результат процесу діяльності пізнання, перевірене суспільною практикою і логічно упорядковане відображення її у свідомості людини. Знання можливо ідентифікувати тільки за умови їх проявлення у вигляді вмінь виконувати відповідні розумові або фізичні дії.

Індивід (лат. *individuum* – неділимий) – людина як представник людської спільноти, соціуму (групи, класу, нації тощо).

Індивідуальність – сукупність зовнішніх та внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей.

Інтеріоризація – процес перетворення зовнішніх, реальних дій з предметами у внутрішні, ідеальні.

Інновації – новостворені/застосовані і/або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери.

Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, яка виявляє готовність удосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Комплексний підхід до виховання орієнтує побудову системи виховання на цілісну особистість, а не на окремі її якості; сприяє всебічному розвитку особистості, який є результатом комплексного вирішення виховних завдань; сприяє гармонійному розвитку особистості шляхом здійснення єдності і взаємозв'язку всіх напрямів сучасного виховання, їх певного співвідношення і супідрядності.

Космологія (або космогонія) – філософські міркування про сутність та природу космосу; коли ж наголос тут падає на виникнення, походження (чи породження) космосу, то тоді ми маємо справу із космогонією.

Логіка – філософська дисципліна, яка досліджує форми, закони та норми правильного мислення; вона посідає одне із провідних місць у філософії, адже припущення логічних помилок може зруйнувати усі доведення та аргументації певної філософської концепції.

Мета виховання – це свідомо визначений результат, який суспільство прагне досягнути через функціонування системи освіти. Мета виховання знаходить втілення в ідеалі виховання, особистісному взірці, який можна вважати досконалим та гідним для наслідування. Його досягнення є найвищою метою виховання, якому мають підпорядковуватися інші цілі, зміст і методи виховної праці.

Метод науково-педагогічного дослідження – спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

Методика дослідження – процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Методологія (грец. *μεθόδολογία* – вчення про метод) – сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Навички – компоненти практичної діяльності, які проявляються під час виконання необхідних дій, доведених до досконалості шляхом багаторазових вправ. Навчання – цілеспрямоване, заздалегідь запроєктоване спілкування, в ході якого здійснюються освіта, виховання і розвиток студента, засвоюються окремі аспекти досвіду людства, досвіду діяльності та пізнання.

Навчання – цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються уміння й навички.

Натурфілософія (лат. *natura* – «природа») – філософія природи, тлумачення природи, розглянутій в її цілісності.

Національне виховання – виховання особистості на культурно-історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях та багатовіковій мудрості, духовності. Постає як створена народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючого покоління, у процесі якої воно засвоює духовну і матеріальну культуру нації, виробляє національну свідомість. Воно є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання, забезпечує етнізацію особистості як необхідної та невід'ємної складової їх соціалізації.

Ноологія – вчення про природу та сутність людської розумності.

Онтологія – філософська наука про буття, перш за все, буття як таке, а не лише про окремі види чи прояви буття.

Освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Освітній процес – інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у ВНЗ (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Особистість – соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Парадигма (від грец. *Παράδειγμα* - приклад, зразок) – це поняття використовувалося у філософії для характеристики взаємин духовного і реального світу.

Педагогіка – наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості

Педагогічна інновація – нововведення в педагогічній діяльності, зміна в змісті і технології навчання і виховання, що мають метою підвищення їх ефективності.

Педагогічна технологія – системна категорія, орієнтована на дидактичне застосування наукового знання, наукові підходи до аналізу та організації наукового процесу з урахуванням емпіричних інновацій викладачів та спрямованості на досягнення високих результатів.

Педагогічний процес – цілеспрямована, мотивована, доцільно організована та змістовно насичена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності й суспільного життя.

Предмет педагогіки – особлива сфера суспільної діяльності з виховання людини, складовими частинами якої є освіта і навчання.

Природа – (термін є частковою калькою латинського слова *natūra* — від лат. *natus* – «народжений, породжений») – багатозначний термін, що залежно від контексту, може означати: – у широкому розумінні, природа – органічний і неорганічний матеріальний світ, Всесвіт, у всій сукупності і зв'язках його форм, що є основою людської діяльності і пізнання, головний предмет вивчення науки, зокрема того, що створене діяльністю людини; – у вузькому розумінні природа – те, що не створене людською діяльністю; – у розумінні пересічної мови – сукупність буденних умов існування людства, тобто земне оточення, в якому живе людина (за винятком створеного нею): ліси, поля, гори й степи, флора й фауна.

Римський клуб (*Club of Rome*) – міжнародна неурядова організація, аналітичний центр, що об'єднує в своїх рядах вчених, громадських діячів, лідерів думок і ділових людей більш, ніж з 30 країн світу, стурбованих перспективами розвитку людства.

Розвиток людини – процес становлення особистості, вдосконалення її фізичних та духовних сил під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких найважливішими є цілеспрямоване виховання й навчання.

Самореалізація – свідома діяльність особистості, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, можливостей тощо. Саморозвиток – розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами; розвиток кого-, чого-небудь власними силами, без впливу, сприяння яких-небудь зовнішніх сил; те саме, що саморух.

Соціалізація – процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин.

Соціобіологія – наука про те, як міняється людина під впливом соціальних факторів та на протязі історії. Цю науку далеко не всі згодні визнавати як філософську, проте заперечувати факт впливу соціальних факторів на людину, на її вихідні властивості було б не виправданим, а тому й не можна сьогодні не враховувати міркувань та результатів досліджень соціобіології у філософському вивченні людини.

Сталий розвиток (*sustainable development* – англ.) визначається як такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби. Це така взаємодія суспільства і природи, за якої зберігається

біосфера та забезпечується виживання та розвиток людства. Це процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

Суб'єкт педагогічної діяльності – люди чи група людей, які здійснюють цю діяльність, тобто до суб'єктів такої діяльності відносяться педагоги чи групи людей, які організують і керують згаданою діяльністю, а також соціальне середовище, у якому здійснюється педагогічна діяльність.

Уміння – здатність людини виконувати певні дії на основі відповідних знань та навичок. Системи умінь різних видів формують відповідні компетенції.

Філософія (гр., любов до мудрості): 1. Наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства та мислення. 2. Теоретичні, методологічні принципи, що лежать в основі якої-небудь науки, галузі знань і т. ін. 3. перен. Абстрактні міркування стосовно чогось. Це особлива форма пізнання світу, що виробляє систему знань про фундаментальні принципи буття людини, про найзагальніші суттєві характеристики людського ставлення до природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах.

Філософія освіти – галузь філософії, що вивчає сутність, цінності та філософські засади освіти. Вона аналізує філософські проблеми, пов'язані з освітою, такі як її природа, мета, цілі, зміст, процес та результати. Філософія освіти досліджує філософські концепції та принципи, що лежать в основі освітньої системи та впливають на формування особистості.

Філософська антропологія – один із впливових напрямків суспільної думки ХХ ст. особливий напрямок досліджень, що цілеспрямовано вивчають проблему сутності і структури сутності людини. Це було обумовлено інтересом філософської думки до питання про критерії, які визначають, що є істинно вирішальним у поведінці людини, і які з конфліктуючих диспозицій актуальне поведінці людини (природа, чи соціум) входять у нормативні поняття його родової сутності і людського потенціалу.

Якість вищої освіти – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти.